

Pożytki z interpunkcji. Znaki przestankowe i ich znaczenie w poezji Wisławy Szymborskiej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny cz. 1](#)
- [Film edukacyjny cz. 2](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Wisława Szymborska, *Nieuwaga*, [w:] tejże, *Dwukropek*, Poznań 2005.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Radość pisanía*, [w:] tejże, *Sto pociech*, Warszawa 1967.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Właściwie każdy wiersz*, [w:] tejże, *Dwukropek*, Poznań 2005.
- Źródło: Wisława Szymborska, *W rzece Heraklita*, [w:] tejże, *Sól*, Warszawa 1962.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Urodziny*, [w:] tejże, *Wszelki wypadek*, Warszawa 1972.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Atlantyda*, [w:] tejże, *Wołanie do Yeti*, Kraków 1957.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Rzeczywistość wymaga*, [w:] tejże, *Koniec i początek*, Poznań 1993.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Cebula*, [w:] tejże, *Wielka liczba*, Warszawa 1976.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Dom wielkiego człowieka*, [w:] tejże, *Ludzie na moście*, Warszawa 1986.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Seans*, [w:] tejże, *Koniec i początek*, Poznań 1993.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Album*, [w:] tegoż, *Widok z ziarnkiem piasku*, Poznań 1996.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Nagrobek*, [w:] tejże, *Sól*, Warszawa 1962.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Okropny sen poety*, [w:] tejże, *Dwukropek*, Poznań 2005.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Rachunek elegijny*, [w:] tejże, *Koniec i początek*, Poznań 1993.

- Źródło: Wisława Szymborska, *Obmyślam świat*, [w:] tejże, *Widok z ziarnkiem piasku*, Poznań 1996.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Wrażenia z teatru*, [w:] tejże, *Wszelki wypadek*, Warszawa 1972.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Dwukropek*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Nad Styksem*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Pogrzeb*.
- Źródło: Wisława Szymborska, ***.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Sto pociech*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Akrobata*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Zdumienie*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Rachunek elegijny*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Nienawiść*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Wywiad z Atropos*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Komedyjki*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Okropny sen poety*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Nagrobek*.

Pożytki z interpunkcji. Znaki przestankowe i ich znaczenie w poezji Wisławy Szymborskiej

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Czy analizując wiersze współczesnych poetów warto zwracać uwagę także na zastosowaną w nich interpunkcję?

Obecnie, w dobie internetu, coraz częściej można odnieść wrażenie, że znaki przestankowe rzeczywiście stają się coraz mniej funkcjonalne. W niektórych formach wypowiedzi pisemnej, szczególnie w korespondencji mailowej, SMS-ach i dyskusjach na forach internetowych nagminnie się je opuszcza. Dla większości użytkowników, szczególnie młodych, znacznie ważniejsze od poprawności zapisu są jego minimalna objętość oraz szybkość jego generowania i przekazu. Miejsce tradycyjnych wykrzykników czy wielokropków zajmuje natomiast okazały zbiór emotikonów. Wielu uważa, że zastępują one kombinację słów i znaków interpunkcyjnych, przez co są wygodniejsze w użyciu oraz precyzyjniej wyrażają uczucia piszącego niż same znaki. Ktoś mógłby zatem pomyśleć, że oto jesteśmy świadkami odchodzenia znaków przestankowych do lamusa. Czy jednak możemy je uznać za niepotrzebne?

Podczas czytania zazwyczaj nie zdajemy sobie sprawy, jak bardzo we właściwym zrozumieniu tekstu pomagają nam znaki przestankowe. Stanowią one graficzny odpowiednik intonacji mowy, sygnalizują emocjonalny wydźwięk wypowiedzi, a przede wszystkim pozwalają odczytać jej sens w sposób jednoznaczny. Poezja współczesna rządzi się pod tym względem własnymi prawami. Często całkowicie pozbawiona znaków

przestankowych, pozostawia czytelnikowi swobodę i dowolność interpretacji. Jeżeli jednak posługuje się interpunkcją, to w sposób podporządkowany inwencji autora. W poetyckim zamyśle nawet znak przestankowy staje się środkiem wyrazu literackiego i niesie ze sobą ważną treść. W twórczości polskiej noblistki, Wisławy Szymborskiej, przecinki odgrywają rolę szczególną.

Twoje cele

- Poznasz przykłady utworów Wisławy Szymborskiej, w których znaki interpunkcyjne odgrywają szczególną rolę.
- Wyjaśnisz, jakie tropy w interpretacji poszczególnych utworów Szymborskiej wyznaczają przecinki, kropki i znaki prozodyczne.
- Omówisz, jaki stosunek do interpunkcji w poezji miała Wisława Szymborska.

Przeczytaj

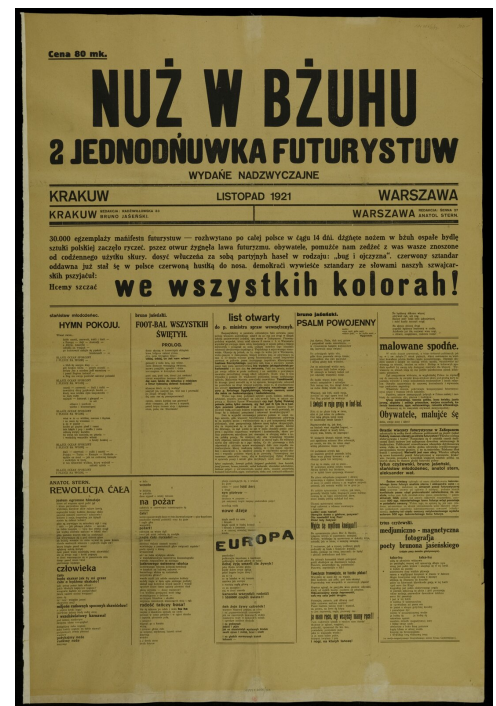
Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DL6yPld6w>

Nagranie dźwiękowe dotyczące reguł ortograficznych i interpunkcyjnych w poezji.

Wśród dużej części użytkowników języka polskiego panuje dziś przekonanie, jakoby wiele reguł w nim obowiązujących należało znieść lub przynajmniej zliberalizować. Nie są to poglądy nowe.

W dwudziestoleciu międzywojennym podobne głosili zbuntowani artyści i próbowali zarazić nimi społeczeństwo za pomocą swych prowokacyjnych jednodniówek, czyli broszur poetyckich (najsłynniejszy manifest to *Nuż w bżuhu* z 1921), w których postulowali całkowitą dowolność form gramatycznych, ortograficznych i interpunkcyjnych.

Przywiązanie do tradycji okazało się jednak silniejsze i futurystyczna reforma ortografii pozostała niezrealizowana. Natomiast wkrótce to właśnie poezja stała się przestrzenią wolności w zakresie interpunkcji: pozwalano tu sobie na rezygnację nie tylko z przecinków i kropek, ale nawet z „niedemokratycznych” wielkich liter.

Źródło: domena publiczna.

Ważne!

Słowo „interpunkcja” oznacza zarówno znaki przestankowe, jak i zasady określające reguły ich stosowania. Interpunkcja została przejęta przez polszczyznę z łaciny, razem z alfabetem. Przez całe średniowiecze używano tylko jednego znaku przestankowego – kropki. Dopiero w XVI w., gdy skryształizowała się polszczyzna literacka, zaczęto stosować przecinek, a później także inne znaki.

Współcześnie w języku polskim używa się dziesięciu znaków interpunkcyjnych. Są to: kropka, średnik, przecinek, dwukropek, myślnik, wielokropek, pytajnik, wykrzyknik, nawias i cudzysłów. Zastosowanie ich w tekście pisanym ma na celu zapewnić mu jednoznaczność i ułatwić jego właściwy odbiór. Ponadto oddają one właściwości mowy niemożliwe do odnotowania w inny sposób, np. emocje, przerwy w mówieniu, zawieszenie głosu itd. Interpunkcja ułatwia zatem poprawną interpretację tekstu. Aby pokazać nie tylko to, w jaki sposób wybrane znaki interpunkcyjne budują komunikat, ale

i to, że mogą być samodzielными nośnikami funkcji poetyckiej, przyjrzymy się im bliżej w wybranych wierszach Wisławy Szymborskiej.

Kropka

Podstawowy i najważniejszy znak przestankowy to **kropka**. Przypomnijmy: jej główną funkcją jest zamykanie wypowiedzi. Można jednak żartobliwie powiedzieć, że Wisława Szymborska nie ma dobrej opinii o kropce. Jest ona dla poetki symbolem ograniczenia.

Czytając jej utwory, warto zwrócić uwagę na kropki, które zamykają zdania. Nie zawsze są to zdania krótkie, w obrębie wypowiedzi złożonych wiersz rozwija się nieśpiesznie, a jego rytm jest spokojny, jak choćby w takim fragmencie utworu *Album*:

((Wisława Szymborska

Album

Nawet ta, z **ekstacyjnym** kokiem
i oczami podkutymi jak po balu,
odpłynęła wielkim krwotokiem
nie do ciebie, danserze, i nie z żalu.

Źródło: Wisława Szymborska, *Album*, [w:] tegoż, *Widok z ziarnkiem piasku*, Poznań 1996.

W wierszu *Seans* kropki tną wypowiedź na krótkie odcinki intonacyjno-składniowe. W ten sposób powstała seria migawkowych ujęć, które pokazują krótkotrwałość i całkowitą przypadkowość naszych doświadczeń. Sytuacje, miejsca, zdarzenia, ludzie – wszystko pojawia się nagle, jedno po drugim, i równie szybko znika, jak niepowtarzalne i nieprzewidywalne układy kolorowych szkiełek, które przesypują się w kalejdoskopie.

((Wisława Szymborska

Seans

Przypadek obraca w rękach kalejdoskop.
Migocą w nim miliardy kolorowych szkiełek.
I raptem szkiełko Jasia
brzdęk o szkiełko Małgosi.
Wyobraź sobie, w tym samym hotelu.
Twarzą w twarz w windzie.

W sklepie z zabawkami.

Na skrzyżowaniu Szewskiej z Jagiellońską.

Źródło: Wisława Szymborska, *Seans*, [w:] tejże, *Koniec i początek*, Poznań 1993.

Przecinek

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DL6yPld6w>

Nagranie dźwiękowe dotyczące przecinka.

Przecinek to najczęściej używany znak rozdzielający. Za jego pomocą oddziela się składniki zdania pojedynczego i zdania składowe. Dwoma przecinkami (można też użyć myślników lub nawiasu) wydzielamy w obrębie wypowiedzenia wszelkie wtrącenia i wyrażenia wprowadzające, np. „*Inne, czarno na białym, panują tu prawa*” (*Radość pisania*). Za pomocą dwóch przecinków wydziela się też w zdaniu wyrazy w formie wołacza.

W wierszach poetki znajdziemy bardzo wiele przykładów użycia przecinka w tej funkcji, np.: „*Dziękuję ci, serce moje, / że nie marudzisz*” (*Dwa serca w niedzielę*), „*Ścierp, tajemnico bytu, że wyskubuję nitki z twego trenu*” (*Pod jedną gwiazdką*), „*To Styks, duszyczko indywidualna, / Styks*” (*Nad Styksem*). Jak widać, u Szymborskiej w formie wydzielonego w ten sposób wołacza często występuje upersonifikowane pojęcie abstrakcyjne. W ten sposób, próbując dotknąć zagadki człowieczeństwa, autorka podejmuje dialog z milczącymi i tajemniczymi partnerami.

Czasem jednak poetka z interpunkcji rezygnuje. Tak dzieje się w zakończeniu utworu *Dom wielkiego człowieka*, w którym wyeliminowała przecinki przed powtórzonymi spójnikami:

((Wisława Szymborska

Dom wielkiego człowieka

A drzewa, które sadił za domem,
rosły mu jeszcze jako *juglans regia*
i *quercus rubra* i *ulmus* i *larix*
i *fraxinus excelsior*.

Źródło: Wisława Szymborska, *Dom wielkiego człowieka*, [w:] tejże, *Ludzie na moście*, Warszawa 1986.

Zabieg ten nie jest przypadkowy. Czytając, nie robimy przerw, przyśpieszamy; likwidacja przecinków sprawia też, że wypowiedź staje się bliższa mowie potocznej, codziennej.

Znaki prozodyczne

Kolejną grupą znaków interpunkcyjnych są **znaki prozodyczne**, czyli wielokropek, myślnik, pytajnik i wykrzyknik. Stosuje się je, aby w tekście pisanym zasygnalizować cechy żywej mowy, takie jak szczególna intonacja, zawieszenie głosu, przerwa w mówieniu podyktowana emocjami lub koniecznością zwrócenia uwagi odbiorcy. Znaki te świadczą o emocjach, a wielokropek i myślnik (pauza) są równocześnie znakami opuszczenia. Poezja Wisławy Szymborskiej dostarcza interesujących przykładów ich użycia, choć nie wszystkie są przez nią stosowane.

Milczenie (zawieszenie głosu, pauzę retoryczną) w tekście pisanym oznacza się **myślnikiem**, np. „*Skąd się ta przestrzeń bierze we mnie – / nie wiem*” (*Wielka liczba*). Używamy go również w elipsach – przed zaimkiem „to” wprowadzającym orzecznik: „*Słyszać pukanie – to nic, to sąsiadka z pożyczoną patelnią*” (*Wypadek drogowy*) oraz zamiast domyślnych czasowników „jest”, „są”, jak w wierszu *Cebula*:

((Wisława Szymborska

Cebula

Cebula, to ja rozumiem:
najnadobniejszy brzuch świata.
Sam się aureolami
na własną chwałę oplata.
W nas – tłuszcze, nerwy, żyły,
służy i sekretności.

Źródło: Wisława Szymborska, *Cebula*, [w:] *też*, *Wielka liczba*, Warszawa 1976.

W typowych dla Szymborskiej żartobliwych lub ironicznych (ale pogodnych) puentach, zawierających wyrazy, których czytelnik w danym kontekście się nie spodziewa, poetka zawsze zastępuje pauzą spodziewany tu wielokropek (będący zwykle sygnałem pojawienia się zaskakujących treści). Łagodzi w ten sposób ironię, a w zabawny koncept wprowadza poważną nutę refleksji:

Źródło: Wisława Szymborska, *Nienawiść*.

((Wisława Szymborska

Rzeczywistość wymaga

Na tragicznych przełęczach
wiatr zrywa z głów kapelusze
i nie ma na to rady –
śmiesz nas ten widok.

Czemu nie obok ani sto mil stąd,
nie wczoraj ani sto lat temu
siedzę i patrzę w ciemny kąt
– tak jak z wzniesionym nagle łbem
patrzy warczące zwane psem?

Źródło: Wisława Szymborska, *Rzeczywistość wymaga*, [w:] tejże, *Koniec i początek*, Poznań 1993.

Poezja Wisławy Szymborskiej pełna jest pytań stawianych ludziom i światu. Zdaniem autorki zdziwienie, wątplenie i pytanie to probierz człowieczeństwa. Dlatego właśnie znak zapytania zajmuje w jej poezji miejsce uprzywilejowane. Pytajnik sygnalizuje, że zadający pytanie oczekuje na nie odpowiedzi. Należy jednak pamiętać, że nie wszystkie zdania zakończone **znakiem zapytania** rzeczywiście są pytaniami. Wiele pytań ma charakter retoryczny i wcale nie wymaga odpowiedzi, są to więc w istocie zdania twierdzące, np.: „*Czy muszę tu wymyślać ptaka za ptakiem jak leci, / albo jak właśnie przysiada na opuszczonym szlabanie*”? (*Psalm*). Prawdziwe pytania, jeśli nawet pojawiają się w poezji, mają nieokreślonego adresata. U Szymborskiej wszystkie one – pozornie błahe – mają wymiar egzystencjalny i są zadawane z intencją docieczenia prawdy o naturze świata:

((Wisława Szymborska

Atlantyda

Czy było komu kochać kogo?
Czy było komu walczyć z kim? [...]
Miast siedem stało.
Czy na pewno?
Stać wiecznie chciało.
Gdzie dowody?

Może to wszystko
dzieje się w laboratorium?
pod jedną lampą w dzień
i miliardami w nocy?

Przeważnie jednak w poezji Szymborskiej znak zapytania nie zamyka pytań samoistnych, ale sygnalizuje całą gamę stanów uczuciowych podmiotu mówiącego. Świat – wypełniony bezmiarem rzeczy, złożony z cudów i rządzony przypadkami – jest fascynujący, ale zarazem budzi niepewność i w pewien sposób przeraża:

((Wisława Szymborska

Urodziny

Tyle naraz świata ze wszystkich stron świata:
moreny, mureny i morza i zorze,
i ogień i ogon i orzeł i orzech –
jak ja to ustawię, gdzie ja to położę?
Te chaszcze i paszcze i leszcze i deszcze,
Bodziszki, modliszki – gdzie ja to pomieszczę?

Źródło: Wisława Szymborska, *Urodziny*, [w:] tejże, *Wszelki wypadek*, Warszawa 1972.

Kryje się w nich opis sytuacji pełnej napięcia, podkreślanego przez przerwutnie i powtórzenia. Pytania wyrażają podziw dla piękna i dumę z ludzkiego triumfu nad ograniczeniami własnego ciała. W istocie nie żądają odpowiedzi, lecz mają uświadomić czytelnikowi niewiarygodną wręcz siłę ludzkich możliwości, która zdaje się czasem przeczyć naturze i prawom fizyki. „Spójrz, co może człowiek!” – zdaje się mówić do niego poetka.

Nawias

Za pomocą **nawiasów** wskazuje się, które partie tekstu mają charakter drugoplanowy, poboczny czy uzupełniający w stosunku do tekstu głównego. Zawarta w nich treść jest jednak bardzo ważna dla całości.

Znaki te należą w poezji Szymborskiej do najważniejszych i często wykorzystywanych. Gdy z powodu lenistwa czy osłabionej woli poetce brakuje właściwego skojarzenia, czyni ona sobie wyrzuty, a w nawiasie sygnalizuje tę „niedoróbkę” czytelnikowi:

((Wisława Szymborska

Nieuwaga

Źle sprawowałam się wczoraj w kosmosie.
Przeżyłam całą dobę nie pytając o nic,
nie dziwiąc się niczemu
[...]
Byłam jak gwóźdź zbyt płytko wbity w ścianę
albo
(tu porównanie, którego mi brakło).

Źródło: Wisława Szymborska, *Nieuwaga*, [w:] tejże, *Dwukropek*, Poznań 2005.

Czasem słowa w nawiasach komplikują wypowiedź, przerywając co chwila jej główny wątek. Tak jest w *Rachunku elegijnym*, gdzie poetka o zmarłych bliskich mówi: „*Nie dana mi jest pewność / ich dalszego losu*”, a każde stwierdzenie dopełnia wątpliwością zamkniętą w nawiasach:

((Wisława Szymborska

Rachunek elegijny

Ilu tych, których znałam
(jeśli naprawdę ich znałam)
mężczyzn, kobiet
(jeśli ten podział pozostaje w mocy)
przestąpiło ten próg
(jeżeli to próg)
przebiegło przez ten most
(jeśli nazwać to mostem)

Źródło: Wisława Szymborska, *Rachunek elegijny*, [w:] tejże, *Koniec i początek*, Poznań 1993.

Czasem znajdujemy w nawiasie wtrącone przykłady i objaśnienia:

((Wisława Szymborska

W rzece Heraklita

W rzece Heraklita
ja ryba pojedyncza, ja ryba odrębna
(choćby od ryby drzewa i ryby kamienia)

Źródło: Wisława Szymborska, *W rzece Heraklita*, [w:] tejże, *Sól*, Warszawa 1962.

Bywa, że nawias zawiera alternatywne sformułowanie tekstu głównego:

((Wisława Szymborska

Obmyślam świat

Czas (rozdział drugi)

ma prawo do wtrącania się
we wszystko czy to złe czy dobre. [...]

Cierpienie (rozdział trzeci)

Ciała nie znieważa.

Źródło: Wisława Szymborska, *Obmyślam świat*, [w:] tejże, *Widok z ziarnkiem piasku*, Poznań 1996.

Dwukropek

Podstawową funkcją **dwukropka** jest wprowadzenie jakiejś wyodrębnionej partii tekstu, np. wyjaśnienia, co należy rozumieć przez dane pojęcie („*Cud zwykły: / w ciszy nocnej szczerkanie niewidzialnych psów – Jarmark cudów*”) lub wyliczenia szczegółów zapowiedzianych ogólnie:

((Wisława Szymborska

Wrażenia z teatru

Ukłony pojedyncze i zbiorowe:

biała dłoń na ranie serca,

dyganie samobójczyni,

kiwanie ściętej głowy.

Źródło: Wisława Szymborska, *Wrażenia z teatru*, [w:] tejże, *Wszelki wypadek*, Warszawa 1972.

O znaczeniu dwukropka dla poetki świadczyć może fakt, że słowem tym zatytułowała tom wierszy z 2005 r., a wieńczy go właśnie ten znak.

Podsumowanie

Liryka Szymborskiej porusza podstawowe zagadnienia ludzkiej egzystencji. Poetka, wypowiadając refleksję z ironicznym dystansem, lokuje się na antypodach stylów barokowego, romantycznego i ekspresjonistycznego, które chętnie sięgały po wykrzyknienia i pytania retoryczne, gdy tematem był ludzki byt. Ukazanie go przez

Szyborską w zdyscyplinowanym i logicznym dyskursie, wspartym konsekwentną interpunkcją, nie czyni go mniej dramatycznym. Poetka wydaje się bliska Norwidowi, gdy okrzyk rozpacz, zdziwienia lub protestu zastępuje wymownym milczeniem – zaznaczonym w postaci pauzy przypominającej zaciśnięte usta. Na takie podobieństwo wskazywać może również postawa wątpliwości, zastrzeżenia lub niezgody, sygnalizowana przez nawiasy i myślniki.

Preferowane przez nią znaki przecinka, myślnika i dwukropka można w tej poezji uznać za ekwiwalenty czasu, który płynie, natomiast będąca w niełasce kropka to znak czasu, który się wypełnił. Poezja Szyborskiej, choć skłania do wielu pytań, jest bardzo konkretna, logiczna, precyzyjna. Dzięki znakom przestankowym poetka unika wieloznaczności. Właśnie dlatego wszelkie nieliczne odstępstwa od interpunkcyjnej tradycji są w twórczości noblistki znaczeniowo nośne: jeśli w pewnym miejscu decyduje się wyjątkowo odejść od konsekwentnie stosowanych zasad, to znaczy, że chce, by ta akurat myśl została odczytana w sposób wieloznaczny, nie do końca jasny.

Słownik

bohater liryczny

osoba występująca w tekście poetyckim, opisywana przez podmiot liryczny lub przezeń cytowana

ekstaza

(gr. *ekstatikós* – ruszony z miejsca) stan zachwyty lub uniesienia połączony z utratą poczucia rzeczywistości

sytuacja liryczna

ogół zjawisk przedstawionych w utworze lirycznym; na sytuację liryczną składają się przede wszystkim: charakterystyka podmiotu lirycznego i bohatera lirycznego (kto mówi?, do kogo mówi?), okoliczności, w których mówi podmiot liryczny (gdzie?, kiedy?), jego stosunek do opisywanego świata (jak?)

Film edukacyjny cz. 1

Polecenie 1

Zapoznaj się wykładem Jarosława Górskiego, nauczyciela języka polskiego, na temat znaków przestankowych w twórczości Wisławy Szymborskiej. Następnie wyjaśnij, jaki stosunek do interpunkcji w poezji miała noblistka.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D7zWBDGyF>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem Znaki interpunkcyjne w twórczości Wisławy Szymborskiej. Część pierwsza.

Polecenie 2

Na podstawie wykładu zinterpretuj znaczenie znaków interpunkcyjnych, o których mowa w wierszu *Okropny sen poety* Szymborskiej.

((Wisława Szymborska

Nagrobek

Tu leży staroświecka jak przecinek
autorka paru wierszy. Wieczny odpoczynek
raczyła dać jej ziemia, pomimo że trup
nie należał do żadnej z literackich grup.

Ale też nic lepszego nie ma na mogile
oprócz tej rymowanki, łopianu i sowy.
Przechodniu, wyjmij z teczki mózg elektronowy
i nad losem Szymborskiej podumaj przez chwilę.

Źródło: Wisława Szymborska, *Nagrobek*, [w:] tejże, *Sól*, Warszawa 1962.

Wisława Szymborska

Okropny sen poety

Wyobraź sobie, co mi się przyśniło.
Z pozoru wszystko zupełnie jak u nas.
Grunt pod stopami, woda, ogień, powietrze,
pion, poziom, trójkąt, koło,
strona lewa i prawa.
Pogody znośne, krajobrazy niezłe
i sporo istot obdarzonych mową.
Jednak ich mowa inna niż na Ziemi.

W zdaniach panuje tryb bezwarunkowy.
Nazwy do rzeczy przylegają ściśle.
Nic dodać, ująć, zmienić i przemieścić.

Czas zawsze taki, jaki na zegarze.
Przeszły i przyszły mają zakres wąski.
Dla wspomnień pojedyncza miniona sekunda,
dla przewidywań druga,
która się właśnie zaczyna.

Słów ile trzeba. Nigdy o jedno za dużo,
a to oznacza, że nie ma poezji
i nie ma filozofii, i nie ma religii.
Tego typu swawole nie wchodzą tam w grę.

Niczego, co by dało się tylko pomyśleć
albo zobaczyć zamkniętymi oczami.

Jeśli szukać, to tego, co wyraźnie obok.
Jeśli pytać, to o to, na co jest odpowiedź.
Bardzo by się zdziwili, gdyby umieli się dziwić,
że istnieją gdzieś jakieś powody zdziwienia.

Hasło „niepokój”, uznane przez nich za sprośne,
nie miałoby odwagi znaleźć się w słowniku.

Świat przedstawia się jasno
nawet w głębokiej ciemności.
Udziela się każdemu po dostępnej cenie.
Przed odejściem od kasy nikt nie żąda reszty.

Z uczuć – zadowolenie. I żadnych nawiasów.
Życie z kropką u nogi. I warkot galaktyk.

Przyznaj, że nic gorszego
nie może się zdarzyć poecie.
A potem nic lepszego,
jak prędko się zbudzić.

Źródło: Wisława Szymborska, *Okropny sen poety*, [w:] tejże, *Dwukropek*, Poznań 2005.

Film edukacyjny cz. 2

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem i wyjaśnij, o czym świadczyć może fakt, że Wisława Szymborska używa w swojej poezji więcej znaków zapytania niż wykrzykników.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DpnsaYFPx>

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem Znaki interpunkcyjne w twórczości Wisławy Szymborskiej. Część druga.

Polecenie 2

Na podstawie wykładu wskaż znak interpunkcyjny, który wyraża tytułową „radość pisania” poetki i wytłumacz, dlaczego właśnie ten znak o owej radości świadczy.

((Wisława Szymborska

Właściwie każdy wiersz

Właściwie każdy wiersz
mógłby mieć tytuł „Chwila”.
Wystarczy jedna fraza
w czasie teraźniejszym, przeszłym,
a nawet przyszłym;
wystarczy, że cokolwiek

niesione słowami
zaszeleści, zabłyśnie,
przefrunie, przepłynie,
czy też zachowa
rzekomą niezmiennność,
ale z ruchomym cieniem;
wystarczy, że jest mowa
o kimś obok kogoś
albo kimś obok czegoś;
o Ali, co ma kota,
albo już go nie ma;
albo o innych Alach
kotach i nie kotach
z innych elementarzy
kartkowanych przez wiatr;
wystarczy, jeśli w zasięgu spojrzenia
autor umieści tymczasowe góry
i nietrwałe doliny;
jeśli przy okazji
napomknie o niebie
tylko z pozoru wiecznym i statecznym;
jeśli się zjawi pod piszącą ręką
bodaj jedyna rzecz
nazwane rzeczą czyjąś;
jeśli czarno na białym,
czy choćby w domyśle,
z ważnego albo błahego powodu,
postawione zostaną znaki zapytania,
a w odpowiedzi –
jeżeli dwukropek:

Źródło: Wisława Szymborska, *Właściwie każdy wiersz*, [w:] tejże, *Dwukropek*, Poznań 2005.

Wisława Szymborska

“ *Radość pisania* ”

Dokąd biegnie ta napisana sarna przez napisany las?
Czy z napisanej wody pić,
która jej pyszczek odbije jak kalka?
Dlaczego łeb podnosi, czy coś słyszy?
Na pożyczonych z prawdy czterech nóżkach wsparta
spod moich palców uchem strzyże.
Cisza - ten wyraz też szeleści po papierze i rozgarnia
spowodowane słowem „las” gałęzie.

Nad białą kartką czają się do skoku
litery, które mogą ułożyć się źle,
zdania osaczające,
przed którymi nie będzie ratunku.

Jest w kropli atramentu spory zapas
myśliwych z przymrużonym okiem,
gotowych zbiec po stromym piórze w dół,
otoczyć sarnę, złożyć się do strzału.

Zapominają, że tu nie jest życie.
Inne, czarno na białym, panują tu prawa.
Okamgnienie trwać będzie tak długo, jak zechce,
pozwoli się podzielić na małe wieczności
pełne wstrzymanych w locie kul.
Na zawsze, jeśli każę, nic się tu nie stanie.
Bez mojej woli nawet liść nie spadnie
ani źdźbło się nie ugnie pod kropką kopytka.

Jest więc taki świat,
nad którym los sprawuje niezależny?
Czas, który wiąże łańcuchami znaków?
Istnienie na mój rozkaz nieustanne?

Radość pisania.
Możność utrwalania.
Zemsta ręki śmiertelnej.

Źródło: Wisława Szymborska, *Radość pisania*, [w:] tejże, *Sto pociech*, Warszawa 1967.

Ćwiczenie 1

Na podstawie wykładu oraz powyższego wiersza wyjaśnij, jaką wymowę zyskuje wiersz, który kończy się dwukropkiem.

Ćwiczenie 2

Porównaj znaki interpunkcyjne, jakie zostały użyte w przytoczonych powyżej wierszach Szymborskiej. Wyjaśnij, jak zmienia się wymowa bądź nastrój utworów w zależności od zastosowanej interpunkcji.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Pożytki z interpunkcji. Znaki przestankowe i ich znaczenie w poezji Wisławy Szymborskiej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowników;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;

- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pozna przykłady utworów Wisławy Szymborskiej, w których znaki interpunkcyjne odgrywają szczególną rolę;
- wyjaśni, jakie tropy w interpretacji poszczególnych utworów Szymborskiej wyznaczają przecinki, kropki i znaki prozodyczne;
- omówi, jaki stosunek do interpunkcji w poezji miała Wisława Szymborska.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- duże arkusze papieru, mazaki.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od informacji:

Obecnie, w dobie internetu, coraz częściej można odnieść wrażenie, że znaki przestankowe rzeczywiście stają się coraz mniej funkcjonalne. W niektórych formach wypowiedzi pisemnej, szczególnie w korespondencji mailowej, SMS-ach i dyskusjach

na forach internetowych nagminnie się je opuszcza. Dla większości użytkowników, szczególnie młodych, znacznie ważniejsze od poprawności zapisu są jego minimalna objętość oraz szybkość jego generowania i przekazu. Miejsce tradycyjnych wykrzykników czy wielokropków zajmuje natomiast pokaźny zbiór emotikonów. Wielu uważa, że zastępują one kombinację słów i znaków interpunkcyjnych, przez co są wygodniejsze w użyciu oraz precyzyjniej wyrażają uczucia piszącego niż same znaki. Ktoś mógłby zatem pomyśleć, że oto jesteśmy świadkami odchodzenia znaków przestankowych do lamusa. Czy jednak możemy je uznać za niepotrzebne?

2. Uczniowie rozpoczynają dyskusję dotyczącą pytania postawionego przez nauczyciela.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treściami w sekcji „Wprowadzenie” oraz „Przeczytaj”. Następnie nauczyciel dzieli klasę na kilkusobowe grupy i rozdaje zespołom duże arkusze papieru i mazaki. Zadaniem uczniów jest przygotowanie mapy myśli na podstawie przeczytanych informacji.
2. Uczniowie zapoznają się wykładem Jarosława Górskiego na temat znaków przestankowych w twórczości Wisławy Szymborskiej. Następnie wyjaśniają jaki stosunek do interpunkcji w poezji miała noblistka.

Faza podsumowująca:

1. Jako podsumowanie uczniowie oglądają drugą część filmu i wykonują w parach zamieszczone w tej sekcji polecenia i ćwiczenia.

Praca domowa:

1. Na podstawie wykładu zamieszczonego w e-materiale zinterpretuj znaczenie znaków interpunkcyjnych, o których mowa w wierszu *Okropny sen* poety Szymborskiej.

Materiały pomocnicze:

- *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, tom 1 i 2, praca zbiorowa, Warszawa 1984.
- *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Film edukacyjny cz. 1”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.